תלמוד בבלי · אחרונים · פתח עינים · סדר נזיקין

פתח עינים על מכות

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על מכות

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-מכות/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ה: 4
דף ז: 4
דף י: 5
דף י: 8
דף יא: 8
דף יא: 9
דף כג: 10
דף כג: 10
דף כד: 11
דף כד: 12

דף ה:

תנא בריבי אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין. מרן בכסף משנה הלכות עדות פ"כ דין ב' כתב שני טעמים לדבר למה אין נהרגין אם כבר נהרג ע"ש באורך. וטעם שני שכתב שם הם דברי הרמב"ן בפירושו על התורה וכ"כ הרב החינוך ודימהו להורג טריפה דפטור דגברא קטילא קטל וכן זה שנהרג ודאי היה חייב מיתה ומדהקב"ה עשה שימות על יד ב"ד הקדושים וא"כ העדים פטורים שהיה חייב מיתה כבר וכמ"ש הרמב"ן. ובספר קרבן העדה פירוש הירושלמי דף ד' ע"א בתוספותיו פקפק בטעמים אלו והוא טעמא טעים עש"ב ובשו"ת אהל יעקב להרב מהר"י ששפורטש זלה"ה בסימן טו"ב:

דף ז.

משנה ר"ט ור"ע אומרים אלו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. אע"ג דהוו קודם החרבן מ"מ שנה קודם בטלו ד"נ והיו באותו זמן. הריטב"א בחידושיו. והא דאמרו לא נהרג אדם מעולם לאו דוקא אלא על הרוב שהרי אתה מוצא שיהרגו שיראו כמכחול בשפופרת וכ"ש באיסור שבת וע"ז כ"כ הרמב"ן בחידושיו וקרוב לזה כתב הריטב"א. וממה שסיים הרמב"ן וכ"ש באיסור שבת וע"ז נראה דסבר כמ"ש הריטב"א דלא היה קולא זו אלא ברוצחין ועריות דנפישי אמנם התוס' הקשו בש"ס דמה שיאמרו בשבת וע"ז ולחד תירוצא אשכחו ע"ש. ומ"ש בספר לחם שמים לתרץ קושית התוס' דע"ז אפשר דלבו לשמים וכו' וכן בשבת מלאכת מחשבת וכו' ע"ש לא שמיע לי דודאי לא היו פוטרין בדברים שבלב דאלת"ה תפוק לי בכל העונות דילמא עבוד תשובה ואין דבר עומד בפני התשובה. אלא דדינא הוא דקטלינן ליה כל שנתחייב מיתה. וכתבנו במקום אחר דטעמא דלא ידעינן אם באמת שב בתשובה שלימה ע"ש באורך ודוק היטב:

גמרא. **בשעריך אתה מושיב ב"ד בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר**. בפ"ק דסנהדרין דף ט"ז אמרו רשב"ג אומר מצוה לשבט לדון את שבטו. וכן אמרו בירושלמי בפרקין וכתב בספר קרבן העדה בתוספותיו עלה וקשה דאמרינן ביומא אמר רבא לא אית צורבא מרבנן דמורה אלא מלוי וישכר וכו' א"כ איך אפשר למנות משאר שבטים וכו' ואפשר לומר אפילו כשאמו מהנך שבטים מורה וכו' ע"ש ואין צריך לידחק בזה דכבר כתב הרב יפ"ת דמיירי כשהוא ביחיד אבל אם רבים מסקי אליבא דהלכתא. ועוד כתבו המפרשים דה"ד בצורבא מרבנן בחור. ועוד כתבו דאם יש לו ענוה או עוסק בג"ח נמי אהניא לכוין אל האמת וכמ"ש בדרושים בס"ד:

דף י.

וחברון עיר מקלט הואי וכו'. עמ"ש הרדב"ז בתשובה סימן תרפ"א ועמ"ש הרב משנה למלך פ"ח מהלכות רוצח ע"ש:

מי נאה ללמוד בהמון מי שכל תבואה שלו. מהרש"א הקשה דהכתוב כתיב לא תבואה לא באלף ותירץ והרב עיון יעקב כתב דאין זה תמיהא כדאמרינן בסוטה דף ל"א וכו' ע"ש והריטב"א בחידושיו כתב וז"ל ואע"ג דכתיב לא תבואה באל"ף. בויו קרינן ואינו נכון מדלא מסלק ליה במסורת ולא אתייה במסכת סוטה ופירוש של פסוק בדרך תמיהה וכו' ע"ש ועיין בתוס' חולין דף ס"ה ע"א ודבריהם לא זכר מהרש"א פרק כשם. ושוב ראיתי בספר מענה לשון דף כ"ד ע"ג שזכר דברי מהרש"א והתוס' ומה שהקשה שם מפ"ג דנדרים עמ"ש הרב ישרש יעקב דף פ"ז ע"ב:

כל האוהב בהמון לו תבואה יהבו רבנן עיניהו ברבה בריה דרבא. יש לדקדק אטו לא נמצא ת"ח בן ת"ח באותו הדור כי אם רבה בריה דרבא ואפשר במ"ש בספר סדר הדורות דף קמ"ח ריש ע"א דרבא דרש פרק במה מדליקין (שבת דף כ"ג) מאן דרחים רבנן הו"ל בנין רבנן לכן יהבי עיניהו ברבה שבו נתקיים מ"ש אביו רבא עכ"ל. ובזה נתישב קצת דאע"ג דטובא הוו ת"ח בני ת"ח יהבו עיניהו משום דרבא קאמר מאן דרחים וכו' ונתקיים בו. ועוד אפשר לומר דרבה היה גדול מאביו רבא וזה אינו נמצא כל כך שהבן יחכם יותר מאביו והוא מן המועט ומהאי קרא משמע דכל האוהב בהמון לו תבואה מוכח דהוא דבר שלא זכה בו עדיין שיהיה לו תבואה כלומר בשופע וזה אינו מצוי כל כך לכך יהבי עינייהו ברבה בריה דרבא. ועפ"ז ניחא דלא קאמרי הא בפרק במה מדליקין יהבי רבנן עיניהו ברבה בריה דהתם לא מיירי רבא בהכי רק באהבה בינונית וקאמר מאן דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן וזה מצוי דיהיו ת"ח פשוטים בני ת"ח אמנם הכא מיירי באהבה רבה וכ"כ רש"י (בגירסת עין יעקב) יהבו רבנן עיניהו ברבה שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בנים תלמידי חכמים אלמא הכא איירינן באהבה ביותר. ולפ"ז ניחא לגירסא אחרת דגריס ברבא בריה דרבה. וגם ניחא מאי דמשמע מלשון רש"י הנזכר דרבה בריה דרבא היה אוהב ת"ח ביותר ונתקיים בו שהיו בניו ת"ח ולא שרבה היה ת"ח בעבור רבא אביו כמ"ש הרב סדר הדורות:

ולפי מ"ש מהרש"א הכא דמאן דרחים רבנן מוכרח שהוא ת"ח משום דע"ה שונא לת"ח ומשו"ה אמר מאן דרחים רבנן הו"ל בנין רבנן משום דכבר הוא ת"ח וכו' ע"ש ניחא מאי דאמר בנדרים דף פ"א מפני מה אין ת"ח מצויים שבניהם ת"ח התמיהא וההערה הוא מאחר דכל דרחים רבנן הו"ל בנין רבנן ואיירי בת"ח כמ"ש מהרש"א מפני מה אין בניהם

ת"ח וזו היא כונת השאלה:

ולולי דברי רש"י היה אפשר לומר דהכא מיירי במי שאוהב לכל ישראל אהבה עזה ומכ"ש לת"ח וזה שכרו שיהיו לו בנים הרבה ת"ח וז"ש ומי אוהב בהמון דייקא לכל המון ישראל ואז לו תבואה תורה מחזרת על זרעו וזה זכה רבא בריה דרבה שהיה אוהב לכל ישראל וזכה לבנים הרבה ת"ח:

רב אשי אמר כל האוהב ללמוד וכו' רבינא אמר כל האוהב ללמד וכו'. תרוייהו איתנהו דקרא סתמא כתיב ומי אוהב בהמון לו תבואה ואפשר לומר ומי אוהב ללמוד וללמד בהמון לו תבואה דע"י דבוק החברים ופלפול התלמידים זוכה להוציא לאור חלקי ניצוצי תורתו והוא אומר חידושי תורה השייכים לו וז"ש לו תבואה שהחידושים הם שלו ולא כדואג ואחיתופל שהיו קולטים מהאויר לפי שלא קדם להם יראה אבל זה המזכה את הרבים ודאי אין חטא בא ע"י ויראת חטאו קודמת על כן ויוצא פרח ראשית תבואתו ותורם משלו וז"ש לו תבואה. שם רמז באומרו לו תבואה דתלמודו מתקיים בידו וכמ"ש בעירובין דוד דגלי מסכתא ולחד פירושא היינו שלימד לאחרים ועל כן הנה שכרו לו תבואה שתהיה שלו ולא ישכחנה:

ואריב"ל מ"ד שיר המעלות לדוד שמחתי וכו' מתי ימות זקן זה וכו'. פירש הרב מהר"ר אברהם צמח הביאו הרב מופת הדור מהרח"א בעץ החיים פרשת בשלח דף ע"ב עמוד ג' במ"ש בר"ה דף כ"ט י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין וכו' ופירש הרמב"ם דמקדש כולל גם לירושלים ולפ"ז הני דאמרי בית ה' נלך דקאמר דוד הע"ה ששמח אף שכונתם שימות ויבנה בית המקדש היה אפשר שלא עלתה על דעתם אשר דימה דהע"ה רק כונתם לילך לירושלם דנקראת מקדש ולא כיונו שימות דוד הע"ה לז"א עומדות היו רגלנו בשעריך ירושלם וכיון שהיינו בירושלים והם אומרים בית ה' נלך ליכא לספוקי דכונתם על בית המקדש דלא אפשר דרוצים לילך לירושלים דבה קיימי והיינו שימות דהע"ה ועל זה אמר שמחתי דהלואי יבנה בה"מ עד כאן דברי הרב מהר"א צמח זלה"ה:

ולפי מה שמקשים על דעת הרמב"ם שסבר דמקדש כולל גם ירושלם מהא דאמרו פ"ב דיומא אההיא דעשרה נסים נעשו לאבותנו בבית המקדש דפריך פתח במקדש וסיים בירושלם ומאי פריך הא להרמב"ם ירושלם בכלל מקדש: ומתרצים דלא אמרה הרמב"ם אלא כשאומר מקדש אז סבר דירושלם בכלל אבל כשאומר בית המקדש אז אין ירושלם בכלל ומשו"ה פריך התם שפיר דבבית המקדש קתני ובכי האי אין ירושלם בכלל עד כאן דבריהם. וטעמם ונימוקם עמם דהוי מילתא דמסתברא דכשאומר בית המקדש לא

מצית אמרת דירושלם בכלל. ומאחר שכן הן בסתר דרך הרב הנזכר כי אף שלא היו בירושלם לשונם שאמרו בית ה' נלך מוכרח דקאי על בית המקדש וירושלם אינו בכלל: **אמנם** אפשר לקיים דרך הרב הנזכר באופן זה דגם זו מן התוכחות דשנאי דוד הע"ה היו מבקשים להקניטו ומדברים בלשון שלא יהיה ספק כלל אפילו בפירוש דחוק כי כל ישעם וכל חפץ לצערו דאם היו אומרים נלך למקדש אף שהיו בירושלם חיישי שמא יטעו ויפרשו ירושלם שנקרא מקדש והשומע ישמע ויאמר כונתם לירושלם והגם דעל עומדם יעמודו בירושלם ה"א דהוא לשון שהיו רגילים לומר כשהם חוץ לירושלם וכונתם לירושלם והשתא סירכא דלישנא נקטי. לזה אמרו בית ה' נלך הזכירו בית ה' דמעתה מוכרח ומבורר דהוא על בית המקדש. וז"ש שמחתי באומרים לי בית ה' נלך על בית המקדש שימות וכו' ובא וראה עד מה הגיע שנאתם כי עומדות היו רגלנו בשעריך ירושלם והוו מצו אמרי נלך למקדש והיה מובן מקדש ממש מאחר שעומדים בירושלם ועכ"ז חיישי לפירוש דחוק ונקטי לשון מבורר ביותר בית ה' נלך דבהא ליכא ספיקא בשום מקום ואופן דעל בית המקדש קאמרי ועם כל זה שמחתי ונתקיים דרך הרב הנזכר וכל זה משום יגדיל תורה. דמפשט הש"ס משמע דשמע דוד הע"ה דהיו אומרים מתי ימות זקן זה וכו' ובפירושא אתמר:

ואפשר לומר במאמר הנזכר במ"ש פ"ק דמגילה מכאן סמכו של בית רבי שמבטלים ת"ת למקרא מגילה מק"ו ומה עבודה מבטלין ת"ת לכ"ש ופריך מההיא דיהושע ומשני הא דרבים והא דיחיד וכונת הש"ס פשוטה דהא דמחלק בין ת"ת דרבים היינו ת"ת דכל ישראל כההיא דיהושע ולגבי כל ישראל קרי לבית רבי אף כי ברבים היו יחיד וכ"כ רש"י שם הא דרבים דהתם כל ישראל הוה וזה מוכרח ופשוט בש"ס ועל פי זה הקשתי בהגהותי על הרמב"ם על דברי הרב לח"מ ע"ש. ועלה בידינו דעבודה דרבים עדיפא מת"ת דרבים שאינם כל ישראל וזו היתה דעת הזקנים שיבנה בית המקדש משום עבודה דרבים דדחי ת"ת דרבים בעלמא ולא חיישי לת"ת דדוד הע"ה הגם שנאמר דת"ת דידיה היא דרבים וגם דהע"ה סבר וקביל דדינא קמשתעו והיה שמח במצותיו יתברך ולא חיישי למיתתו. וא"ל הקב"ה שהם טועים דעבודה דרבים כבר מתקיימת בגבעון וליכא הכא אלא עבודה דיחיד אלף עולות המעלות לשלמה שהוא עבודה דיחיד ובכי הא עדיפא ת"ת דדוד הע"ה דחשיבא ת"ת דרבים מעבודה דיחיד וז"ש טוב לי תורת פיך מאלף עולות של שלמה שהיא עבודה דיחיד. שוב ראיתי להרב שארית יעקב שנכנס בזה אך הוא סבר דת"ת דרבים דעלמא אף שאינו כל ישראל דחי עבודה דרבים ועפ"ז פירש דהזקנים לא מחלקי בין ת"ת דרבים ליחיד כדס"ד הש"ס והקב"ה השיב כמסקנא ות"ת דדע"ה

כרבים עש"ב והוא נגד הש"ס דהא בית רבי רבים הוו ומאי דמחלק הש"ס היינו רבים דכל ישראל כמו שפירש"י והוא מוכרח. ובסגנון שכתבנו בעניותנו ניתן ליאמר:

דף י:

רב חמא בר חנינא פתח לה פתחא וכו' טוב וישר וכו'. אפשר לפרש לפי פשוטו דתנן לעיל דף ט' ע"ב בתחילה א' שוגג וא' מזיד הכל מקדימין לערי מקלט וב"ד שולחין ומביאין אותו משם מי שנתחייב וכו' מי שנתחייב גלות מחזירין וכו' ויש לחקור דאמאי יותן רשות ללכת תכף לערי מקלט ויצטרך לשלוח ב"ד ולהחזיר וכו' הלא טוב שידונו אותם ב"ד ומי שיתחייב גלות ישלחוהו ב"ד דלזה פתח רב חמא והביאוהו על משנה זו כי הנה כתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים ושתף רחמים למדת הדין ומדהקדים ה' משמע שהרחמים הם עיקר על דרך שכתב הרמד"ל ז"ל בפסוק צח ואדום שרובו צח. ויען דהרחמים הם עיקר ניתן רשות לכל הורג בין מזיד בין שוגג לנוס תכף לערי מקלט ומקבלים אותו והיו הדרכים מכוונים וכתוב מקלט מקלט למען דעת עברים נסי"ם הדרך ילכו בה כמ"ש בסמוך וזה מצד רחמיו לישב דעתם וגם הורג מזיד ינוח קצת ויותן לו חיי שעה וז"ש רב חמא פתח להאי פרשתא טוב וישר טוב לפנים משורת הדין והקדים טוב דהטוביות עיקר כי גברו רחמיו על כן שהטוב עיקר יורה חטאים כלם בדרך דמקלט מקלט כתוב להורות להם הדרך שינוסו כלם כי כן דרכו לעשות חסד. וזה כונת מאמרם ז"ל והקריתם לכם הה"ד טוב וישר וכו' דדריש והקריתם לשון קריאה דמקלט מקלט כתוב קורין ומקרין שילכו שם תכף. ואי קשיא למה ילכו תכף מעצמם הלא דין הוא שלא ילכו אלא על פי ב"ד לז"א הה"ד טוב וישר דטוב ברישא לפתוח בהצלה ורחמים כי הרחמים עיקר ע"כ יורה מורה מקום עיר מקלט שילכו תכף כל הורג ויהיה להם מנוס וחיי שעה וכדאמרן. ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד סוף פרשת מטות ומסעי בס"ד:

דף יא.

למימרא דכל דבור לשון קשה וכו'. עיין מ"ש מהרש"א ועמ"ש הרב יפה תאר ב"ר ריש פרשה כ"א וכתבתי בעניותי על דבריהם בספרי הקטן פני דוד פרשת וארא בס"ד:

אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם וכו' מנ"ל מאחיתופל וכו'. אע"ג דאמרו בתנא דבי אליהו דף קס"ה מס' זקוקין דנורא דאחיתופל היה יודע דאין נושאין הארון אלא בכתף ולא אמר לדהע"ה ולכך נענש ע"ש. מ"מ אופן מיתה זו דיחנק היה מקללתו של אדוננו דוד

הע"ה דאמר כל היודע ואינו אומר יחנק בגרונו ועיין בסמוך. ואע"ג דמדברי רש"י בסוכה דף נ"ג משמע דדוד הע"ה כבר היה יודע דמותר ולא אמר מפני כבודו של אחיתופל שהחשיבו כרבו וכמו שכתבתי בעניותי שם ונדפס ס"ס הקטן שמחת הרגל ע"ש מכל מקום כונת מ"ש דוד ע"ה כל היודע לומר ואינו אומר כונתו שהוא רשאי לומר ומותר לו לאפוקי מאן דלא אפשר לומר מחמת איסור או סרך איסור ודוק ועמ"ש בעניותי שם בסוף קונטרס שמחת הרגל:

כתב שם שדי אחספא וכו'. כתב הרב תורת חיים בחידושיו לסנהדרין לדף כ"ב דהאי שם דכתב הוא שם י"ה ועפ"ז יישב ודרש. ואם קבלה נקבל. אמנם הבט ימין וראה במדרש שמואל פרשה כ"ו ובירושלמי פרק חלק דאמרו שמצא דוד הע"ה חרס שהיה על פני תהום והשליכו והוא היה מעמיד התהום ובמדרש רות מהזהר דף כ"ו ע"ג (מזהר חדש דפוס ויניציא) אמרו מה עשה הקב"ה נטל כמין צרור של חרס וחקק שמו של ע"ב שמות והשליך לתוך המים ועמדו ע"ש. והרואה יראה שיש כמה שינוים בין גמרין ובין הירושלמי ובין אגדת שמואל ואין להאריך בזה:

אך שבתי וראה מאי דכתיבנא בעניותין בסמוך דאע"ג דכבר נתחייב מיתה אחיתופל על ענין הארון היה אופן חניקתו מקללת דהע"ה ואע"ג דשם בתנא דבי אליהו שהבאתי לעיל אמרו שהוא מדה כנגד מדה שכשם שתפס ההלכה בגרונו ולא אמר אותה לרבים לפיכך מת בגרונו בחניקה ע"ש. עדין אפשר לומר שהיה יכול למות באסכרא וכיוצא כשם שתפס ההלכה בגרונו ולא יזכר עליו שם חנק ויהיה חולי שבא לו מן השמים אך מקללת דוד הע"ה חנק את עצמו. אמנם בירושלמי שם אמרו דדהע"ה על הארון קלל דהיודע לאוקמיה ולא אמר יחנק וכו' ע"ש:

א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי וכו' כתיב ולא הלכו בניו בדרכיו. אע"ג דאמרינן בשבת דף נ"ה דבני שמואל לא חטאו. וגם פירשו המפרשים דקללת עלי היתה דלא יהיה זקן בביתו שלא יהא נראה סימן זקנה כלל אפילו שערות לבנות ומשו"ה קפצה זקנה על שמואל להורות דלא היה בכלל קללת עלי. מ"מ קצת בצד מה בני שמואל נתקיים קצת בהם דלא הלכו בדרכיו:

דף יא:

אר"י א"ר נדוי על תנאי וכו'. עמ"ש הרב פנים מאירות בספרו כתנות אור פרשת ויגש ובספרי הקטן ראש דוד פרשת וזאת הברכה ע"ש:

דף כג.

כל המספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים וכו'. כתבו גורי האר"י זצ"ל דהמספר לה"ר מתגלגל בכלב ואיכא מאן דאסמכיה אקרא ויקרא לה נבח וכו' ל"ה ר"ת לה"ר נבח מתגלגל בכלב נובח ועמ"ש איזה רמזים בקונטריס חדרי בטן פרשת מטות ע"ש באורך:
כל חייבי כריתות שלקו וכו'. עמ"ש בהקדמת אור חדש שיטה לפסחים להגאון מהר"ר אלעזר אב"ד ק"ק קעלין נר"ו משם גיסו הרב מהר"ם נר"ו ע"ש:

דף כג:

דחזינן מחזקינן וכו'. עמ"ש מהרש"א ועמ"ש בעניותי בנדה דף ח' בס"ד:
שמואל נמי כללהו ישראל קרי ליה בלשון יחיד דכתיב ישראל נושע בה'. אפשר דנקט האי קרא משום דקרא דשמואל ברישא כתוב בלשון רבים ומסיים ויאמר עד. כל קבל דנא בחר להביא פסוק זה הדומה לו דברישא כתיב ישראל נושע בלשון יחיד והדר מסיים לא תבושו ולא תכלמו לשון רבים:
דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות וכו'. ראיתי להרב ישרש יעקב שכתב ואיכא למידק לסברת בעל הלכות גדולות שכתב שאין למנות אנכי ה' למצות עשה כמ"ש רז"ל קבלו מלכותי ואח"כ אגזור עליכם גזרות ואין למנות קבלת המלכות למ"ע לפ"ז איך אמרו תרי"א הוו ותירץ אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום הרי דגם אנכי ממנין תרי"ג הויא וסייעתא להרמב"ם שמנאה עכ"ל ולא זכר הרב שראיה זו הביאה הרמב"ם עצמו והרמב"ן יישבה לדעת בה"ג כמבואר באורך בספר המצות להרמב"ם והרמב"ן. והרב מגילת אסתר שם הביא ראיה להרמב"ם מפ"ב דהוריות דאמרו איזוהי מצוה שהיא נאמרת בתחילה ופירש"י אנכי ולא יהיה לך לאפוקי מהרשב"ץ בזהר הרקיע שהביא משם ראיה לבה"ג עש"ב וגם הרב המאירי בפסקי הוריות פירש שם כדברי רש"י ודחה סברה המנגדת שהיא סברת בה"ג והבאתי לשונו בספרי הקטן שער יוסף שם:
אמנם הגם שנאמר דאין סתירה משם להרמב"ם מ"מ אינה בסוג ראיה לסברת הרמב"ם כמו שחשב הרב מגילת אסתר. וכבר הרשב"ץ האריך בזה לחזק ראיתו בתשובותיו ח"א סימן קל"ט ולבסוף מסיק שיש לישבה לדעת הרמב"ם:
ואפשר לומר דרך רמז במאמרינו דהנה אמרו בשיר השירים רבה דכשאמרו ישראל דבר אתה עמנו חזר להם היצה"ר ע"ש וא"כ אפשר דזה טעם שציוה ה' ע"י משה תרי"א מצות כי ס"מ ולילי"ת גימטריא תרי"א שהם מקור היצה"ר ולבטלם נצטוו תרי"א מצות וזהו רמז תורה גימטריא תרי"א מסיבת ציוה לנו משה שאמרנו דבר אתה ונשמע חזר היצה"ר

לזה הוצרכנו תרי"א. ומזה דציוה לנו משה נמשך שיש שכחה וז"ש מורשה קהלת יעקב ואמרו בירושלמי פ"ח דבתרא מורשה קהלת יעקב מורשה לשון גרעון וחסרון שאנו שוכחים התורה ע"ש וע"פ האמור יבא על נכון ויהי הקש"ר אמיץ דאמרו רז"ל דאלמלא שמענו מה' עצמו כביכול לא היה שכחה באופן דבין מה שהיו תרי"א מצות שציוה לנו משה במספר במפקד מכוון למנין זה בין מה שאנו שוכחים הכל היה ע"י מה שאמרנו דבר אתה וציונו משה רבינו ע"ה:

ומה טוב לפ"ז הא דמסיים בא דוד והעמידן על י"א ופירש הרמ"ה דהיה צריך כל התורה לינצל מיצה"ר ואתא דוד ובעא רחמי ואוקמינהו למצות למגנא מיצה"ר אחד סר וישעיה אוקמינהו אשית עכ"ד ולפי דרכינו אתי שפיר דמנין תרי"א היה לינצל מס"מ ולילי"ת גימטריא תרי"א שהם היצה"ר ואתא דוד הע"ה ואוקמינהו דתיסגי במצות חד סר לאגוני מיצה"ר. ואפשר לומר דכיוין למספר י"א לברר י"א סמני הקטרת וגם ליחד זו"ן שהם ו"ה שבשם. וישעיה לפי הדור המעט הוא אוקמינהו אשיתא סוד הוי"ו שהוא קב"ה לקיים ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום ואות וי"ו רומז לחיים. בא מיכה והעמידן על ג' כנגד תלת סמכי קשוט אבהן דעלמא שלא שלט בהם יצה"ר וזכות אבות על בנים יגן שלא ישלוט יצה"ר וגם רמז להמשיך חב"ד לזו"ן ובזה מתבטלים ס"מ ונוקבא. ובכלל גמילות חסדים גימטריא תרי"א לבטלם. חזר ישעיה והעמידן על שתים ליחד זו"ן. בא חבקוק והעמידן על אחת אמונ"ה לתקן מלכות הנקראת אמונה וליחדה עם דודה. וכן אמונה הוא אותיות ו"ה שיתייחדו והוא אמן גימטריא הוי"ה אדני כנודע:

דף כד.

כספו לא נתן בנשך אפילו רבית דנכרי. פירש ריב"ן ואפילו לנכרי כדי שלא ימשך ויבא להלוות לישראל ברבית. לכאורה יש להעיר דרבית נכרי חכמים אסרוהו אלא בכדי חייו כמ"ש פרק איזהו נשך ריש (בבא מציעא דף ע"א) ומאי משבחו הכתוב וי"ל דלת"ח שרי כמו שאמרו שם והיינו רבותיה אף דהוא ת"ח וכד דייקת שפיר אין צורך לזה דזו גזרת חכמים והכתוב מונה י"א מצות שהעמידן דוד המלך ע"ה ועדיין לא נגזרה גזירה בימי דוד המלך ע"ה והיינו רבותיה. א"נ דהגם שנאמר דנגזרה גזרה בימי דוד המלך ע"ה וכבר כתבו התוס' שם באיזהו נשך סוף דף ע' דאפשר דשלמה גזר. וכי מטית להאי יש (לאומר) [לומר] דבימי דוד המלך ע"ה גזר מ"מ לק"מ דדוד המלך ע"ה העמידן על י"א מצות ולא שיעשו בם תוספת רק שיקיימום בדקדוקיהן וכל הני דקאמר ומפרש להו הש"ס נימא דעל צד דקדוק המצות עבדי אע"ג דאיכא מינייהו דנראה חסידות יש לומר

דאינו אלא דקדוק במצות וה"נ חשיב רבית דנכרי דהוא מגזרת חכמים. וכן מוכח ממ"ש הרשב"א הביאו בשיטה מקובצת שם וז"ל ומ"מ וכו' שאסור לע"ה להלוות ביותר מכדי חייו לנכרי והוא מ"ש במסכת מכות כספו לא נתן בנשך אפילו רבית לגוי אלמא מיסר אסיר וכלישנא קמא דר"נ עכ"ל הרי דמסוגיין הוכיח דאסיר ומבואר דבשמעתין איירי בדקדוק מצוה ואינו חסידות וכדאמרן. ומיהו האמת דהוא דוחק לומר דלא מיירי בסוגיין אלא בדקדוק מצוה דאיכא ביניהו דהוא לפנים משורת הדין וחסידות עצום כמבואר. ואין לומר דהרשב"א סבר כהרמב"ם דמונה מצות עשה להשיך לנכרי וכי איכא מצות עשה הנמנע מזה ודאי דאסיר דאי לאו לא לרצון יהיה לבטל מצות עשה והיינו דמוכיח מסוגיין דאסיר דאע"ג דבאינך הוא חסידות בהא דאיכא מ"ע להפך ודאי דאסיר. דהרי הרשב"א דחה דברי הרמב"ם וסבר דאינה מ"ע כמו שהביא לעיל בשמו בשיטה מקובצת ע"ש ועמ"ש הרב ישרש יעקב ודוק היטב. ומ"ש ריב"ן כדי שלא ימשך עמ"ש רש"י פרק איזהו נשך ריש (בבא מציעא דף ע"א) וע"ש בסמוך ד"ה טעמא ודוק היטב:

בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה. לפי פשוטו אפשר לומר במ"ש באגדה דרשע אחד ציוה לו החכם דידבר אמת ועי"ז בא להתרחק מכל איסור ושב בתשובה שלימה דכשהיה הולך לעשות איסור היה חושב אם ישאלני אדם היכן אלך צ"ל האמת וכדי בזיון וזו המצאת החכם שמעצמו יחזור מכל רע. ואפשר דלכן חבקוק העמידן על אמונה שידבר אמת ובזה יקיים הכל:

דף כד:

ור' עקיבא מצחק וכו'. מצחק גימטריא רחל וכתיב רחל מבכה על בניה כה אמר [ה'] מנעי קולך מבכי וכו' וכל זה רומז ג"כ לשכינה שהיא עמנו בגלות וזוהי תקותנו כמ"ש בזהר ועמה יפקון לא מאסתים לכלתם וכהנה רבות. ודורשי רשומות אמרו מנע"י ר"ת מקבץ נדחי עמו ישראל ולכך מצחק לרמוז לשכינה גימטריא רחל שבשבילה גאולה תהיה לנו. ואפשר עוד לרמוז דמצחק להזכיר להם ענין יצחק והענין דפירש הגאון מעשה רקח במאמר זה דבית שני נגד יצחק אבינו ע"ה שקראו שדה ולכן לא בטלה הקדושה לגמרי דכתיב לא תכלה פאת שדך וכמ"ש הרב הנזכר באורך בגיטין. וכאן האריך ותורף דבריו בפירוש מאמרינו הוא זה דהם חשבו דבית ראשון שנקרא הר ובטלה הקדושה לגמרי כתיב הר ציון שועלים וכו' אבל אחר בית שני שדה שיש קדושה קצת לא ילכו שועלים וזהו ועכשי"ו שועלים וכו' וא"ל ר"ע דזה אינו דאוריה אמר ציון שדה תחרש ואפ"ה קאמר הר הבית לבמות יער שמצוין כל מיני חיות וא"כ אחר שנתקיים נבואת

אוריה תתקיים נבואת זכריה דהכתוב תלאן זהו תורף דבריו ועיין בספרו בגיטין וכאן שרש ההקדמות והרמזים מתוקים מדבש ע"ש:

ומהר"י פינטו פירש דהיו סוברים כי כל הנבואות בין לרעה בין לטובה היו על חרבן בית ראשון ועל בנין בית שני ובבית שני פסקה הנבואה ולא אתנו יודע עד מה אמנם מנבואת אוריה דנתנבא בסגנון אחד עם מיכה צ"ל דמתנבא על חרבן בית שני כדי שלא יהיו בסגנון אחד דזה על בית ראשון וזה על בית שני ועכשיו תתקיים נבואת זכריה בבית שני והוא האריך הרבה וזה תורף קצור דבריו והבאתי דבריו בספרי הקטן ראש דוד ריש פרשת ואתחנן. וע"פ דרכו פירשתי מ"ש ועכשי"ו שועלים וכו' עש"ב והשתא אם נרכיב שני דרכים מהרב הרי"ף והרב מע"ר יתישבו הדברים היטב כי הם סברו דכל הנביאים נתנבאו על חרבן בית ראשון ובנין בית שני ואיזה נבואות שלא נתקיימו בבית שני תוקף העונות גרמו ולפי שמסורת בידם שבבית שני נשאר קדושה סברו שלא ילכו שועלים אף שבבית ראשון הלכו ה"ט דנקרא הר ולא נשאר קדושה והיה ר"ע מצחק לרמוז ליצחק דאליו רומז בית שני שנקרא שדה וכתיב לא תכלה פאת שדך ונשאר בו קדושה וזה יספיק ליתובי דעתא שהקדושה הנשארת אות לטובה שיחזור הכל והכריח דאוריה התנבא על בית שני דעל הראשון כבר נתנבא מיכה נבואה זו ומוכרח דאוריה נתנבא על בית שני וא"כ גם נבואת זכריה תתקיים לפי שתלאן הכתוב. ועפ"י הקדמה זו דשדה מורה דנשאר קדושה יומתק מה שפירשתי בעניותי בספר הקטן ראש דוד פרשת ויצא דף כ"ה ע"ב פסוק כריח השדה ופסוק מלך לשדה ע"ש ודו"ק: